

BÜKY LÁSZLÓ

Tekhné a versek világában

CSEHY ZOLTÁN – POLGÁR ANIKÓ:
GYAKORLATI MAGYAR VERSTAN –
PRAKTICKA PRÍRUČKA MAĎARSKEJ VERSOLÓGIE

Univerzita Komenského
Pozsony, 2018
347 oldal, 5040 Ft

A szerzőpár hét fejezetbe foglalta össze azokat az ismereteket, amelyeket – mint írják az előszóban – szükségesnek tartanak ahhoz, hogy az egyetemi hallgatók „jártasságra tegyenek szert a formakultúra ismeretében, és e tudás birtokában a komplex verselemzési stratégiáikat fejleszthessék” (3). Az egyre szűkülő óraszámokban szereplő irodalomoktatás egyik kárvallottja nemcsak a középiskolákban, hanem az egyetemeken is a verstan. Ezért is örvendetes, hogy a pozsonyi egyetemen verstan és történeti verstan kurzusok vannak, ezeknek egyik eredménye ez a könyv.

A kötet nyolc fejezetre oszlik. Először viszonylag rövid eligazítást ad az alapfogalmakról: verstanról, prozódiairól, a magyar verstani rendszerekről, a rímekről.

A magyaros verselésnek is nevezett ütemhangsúlyos verselés hangsúlyos és hangsúlytalan szótagok olyan váltakozásából áll, amilyenben bizonyos – a nyelvtől független – szerveződés ad ritmust. A szerveződés egysége az ütem, ennek minden visszatérése (vagyis a ritmus fölismerhetőségnek alapja) azonos szótagszámot mutat (*szántottam || gyöppöt – vettem || gyöngyöt*). Az ütemhangsúlyos versek sorfajtaikat, formáikat annak előrebocsátásával mutatják be, hogy a reneszánsz óta ismerhetjük irodalmunkban az úgynevezett szövegverset, amelynek olvasó a befogadója. Az olvasó számára az íráskép eleve eligazítást kínál a sorfajtaik mögötti egységekről (kétütemű sorokban négyes, felező vagy ősi hatos, hebes, nyolcas, tízes, tizenhármas, tizennégyes, tizennyolcas). Ezeknek bizonyos változatait is bemutatják. A bemutatás példáit – ez a monográfia egyik erénye – már e részben is számos esetben korunkbeli költőktől veszik a szerzők nem megfelelően a régi(bb) magyar irodalomról. A sorfajtaik ütemrendje megállapításának – hívják fel a figyelmet – „a lehető legtermészetesebb és legegyszerűsebb metrikai sorozatot kell kialakítania” (26). Példájuk: *Ha én aztat || tudtam*

volna, || *Hogy az alma* || *édes volna* más fölosztással: *Ha én aztat* || *tudtam* || *volna*, || *Hogy az alma* || *édes* || *volna*, esetleg: *Ha én* || *aztat* || *tudtam* || *volna*, || *Hogy az alma* || *édes volna*. A helyes fölosztás a szerzők szerint a leggyakoribb szabályos megvalósulások gyakorisága szerinti. A „lehető legtermészetesebb” megoldást jól mutatja a népdal folytatása, amelynek szövegében, mint az előbb idézett részben is a szövegnyelvészeti téma: réma tagolás összhangban van az ütem(ek) hangsúlyával (**tud**/tam volna, **é**/des volna). Ez nyilván általános jelenség, és mint ilyen a versszöveg ütemhangsúlyrendjének egyik alakítója, a másik pedig az a sorozatosság kiváltotta rend, amelyet ez a verstankönyv említ. A különböző ütemrendeket sorra veszik a szerzők egészen egy kilencütemű hetvenkettesig, amelyik Babits versében, *A Danaidákban* (is) föllelhető. A verssor mint olyan látványként befolyásol(hat)ja az olvasót a ritmus fölismerésében, Babits e versének illetén kivitelezése bizonyára összefügg a szöveganyag ismétlődő elemeinek rendszerével, és mintegy fraktálként mutatja, hogy önhasonlító tulajdonságú szó- és kifejezésmintázatok érvényesülnek a szövegben: némiképpen hasonló módon a Mandelbrot-halmaz képi feldolgozásaihoz. Elgondolkodtató kérdés, hogy a kilencütemű hetvenkettes ritmikát nem a fraktáljelleg váltotta-e ki, vö. Büky László: Az ikonicitás megvalósulása – Babits Mihály: *A Danaidák*. (In: Kádár Edit – Szilágyi N. Sándor (szerk.), *Motiváltság és nyelvi ikonicitás*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2015. 118–138.)

A könyv legterjedelmesebb fejezete az időmértékes verselést mutatja be (54–208). A magyar deákság (mondhatni:) kétnyelvű volt, latin és magyar, még aszódi diák korában Petőfi is latinul olvasgatja mint könyvtáros az antik szerzőket. Az antikos verselés a szótagok, azaz egy vagy több beszédhang időbeli mértékén alapul, lehet hosszúnak, illetőleg rövidnek tartani, hiszen hallható, hogy többnyire a szótagokban egy szonáns, a többinél erősebben hangzó elem van. A kevésbé ilyen hangzáselem ehhez viszonyítható. Persze egyes beszédhangok képzésmódja mindezt befolyásolja, így például a *koppan* szó hangoztatásakor a *-pp-* mássalhangzó előtt éppenséggel a szünet ad efféle nyomatékot. Szerencsére a szerzők nem bonyolódhatnak bele a szótag fogalmának nyelvészeti (is) problematikus voltába, hanem a hosszú magánhangzós, a magánhangzót követő legalább két mássalhangzós szótag mértékét mutatják be. Persze azt is, ha ezek a követő mássalhangzók nem egy szóban vannak. Fontos, rövid kitérőt tesznek a határesetek bemutatására, így például az *a* névelők kétféle időtartamára. A licenciák kapcsán hasznos lett volna nagyon rövid utalás a nyelvváltozás tényére, bár a számos esetben régebbi példaanyag (Zrínyi, Kazinczy, Czuczor) mutatja, hogy az akkori szerzők másként mondtak és hallottak bizonyos szavakat, szókapcsolatokat. Ennek elhanyagolása vezethetett oda, hogy egy akadémiai székfoglalóban több helyen zavart vélt látni a tudós előadó. Nevezetesen: Csokonai *Telyesítsd anyagi szókkal, / Szeretőd a mire kért* soraiban nem tudta, hogy az a költő (és kortársai) beszédében – amelyet egyébként Vitéz Mihály írásmódja tükröz itt és másutt is – a „*Tartózkodó Kérelem*” rész metrikája helyes (U U – –), részletesen ld. Büky László: A „Tartózkodó Kérelem” ritmikájához (*Magyar Nyelv* 2010: 450–454). Csokonai a minoréban írott versét a szerzők említik (159).

A verstagolás rendjét bemutatva olvasható a verslábra (daktilus), metrumra, másként mondva elemi egységre (jambikus trimeter: az elemek háromszor ismétlődnek) és kolón alapra helyezett rendszer. A versmértékek, metrumok bemutatása a hexameterrel kezdődik, amelynek a Homéroszra visszamenő alapformája kisebb-nagyobb eltérésekkel a daktilusos sor számos változatát mutatta és mutatja. A líránkban Sylvester János óta honos disztichontól az ún. elegyes versig (ez ismétlési kötőelemek nélküli) terjed a bemutatás. A már említett

újabb irodalmi példaanyag különösen gazdag az egyes metrumok példái között Kovács András Ferenc, Lackfi János, Lövétei László László, Papp Tibor, Parti Nagy Lajos, Szálinger Balázs, Szepesi Attila, Tandori Dezső, Végh Attila, Zalán Tibor és több más szerzőtől, akiknek egy része talán – amint a kötetben meg is van jegyezve – Bóbita szárnyat ígéző malacának háromlábú daktilusi sorai hatására (is) verselnek deákosan (111). Ez a jelleg az inkább csupán Csokonaitól ismeretes vaskos, némelykor obszcén (diák)humorral is párosul, így ionicus a minore Olty Pétertől, ithüphallikus kolón hasonló tárgyban Kovács András Ferenctől (153).

A nem az antikvitásból származó strófászerkezetek (szonett, stanza, tercina, ritornell stb.) bemutatása után a magyar lírában meg-megjelenő keleti verselés is szóba kerül (slóka, ganavritta é. í. t.), e formák líránkban jobbra szintén Weöres révén jelentek meg például a Dzsajadéva-fordításban: „Szekfűvirágleheletzuhatagos-örömillatu délővi szélben”.

Külön fejezetek írják le az alapismereteket a szabadversről, amelyeknek tipizálását adják a szerzők, majd a vizuális és akusztikus költészet ritmikai kérdéseiről.

Csehy Zoltán és Polgár Anikó gyakorlati verstanát jó volna látni a hazai, a magyar irodalom ismeretét, történetét tanuló és oktató kezében.

